

Integrácia cudzincov v Košickom samosprávnom kraji

Analýza strategických dokumentov a kvalitatívny výskum
(skrátaná verzia)

Zuzana Luptáková
Katarína Medľová
Centrum pre výskum etnicity a kultúry

December 2018



Fondy pre oblasť vnútorných záležitostí



Projekt „KapaCity – podpora integrácie cudzincov na lokálnej úrovni“ je spolufinancovaný Európskou úniou z Fondu pre azyl, migráciu a integráciu.

Obsah

SITUÁCIA V MESTE A KRAJI – ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE	4
DEMOGRAFIA A VÝVOJ.....	4
SOCIOEKONOMICKÁ SITUÁCIA - SÚ KOŠICE PRE KRAJ MOTOROM ČI BRZDOU?.....	4
KOŠICKÝ KRAJ AKO MIESTO PRE ŽIVOT	5
NAJVÝZNAMNEJŠIE VÝZVY DO BUDÚCNOSTI	6
CUDZINCI V KRAJI – ŠTATISTIKA, VNÍMANIE, TYPOLÓGIA A POSTOJE	7
ŠTATISTICKÉ ÚDAJE O POČTOCH CUDZINCOV V KRAJI	7
TYPOLÓGIA, VIDITEĽNOSŤ, POSTOJE VOČI CUDZINCOM	9
MULTIKULTURALIZMUS A INTEGRÁCIA	11
SAMOSPRÁVA A CUDZINCI	12
BARIÉRY A VÝZVY	13
HLAS CUDZINCOV A POLITICKÁ PARTICIPÁCIA.....	14
ZAMESTNANIE, PODNIKANIE A SOCIÁLNE SLUŽBY	15
ZAMESTNANIE A PODNIKANIE.....	15
SOCIÁLNE SLUŽBY	16
BÝVANIE	16
VZDELÁVANIE	17
OBČIANSKY AKTIVIZMUS V MESTE, KOMUNITNÉ AKTIVITY, AKTIVITY PRE CUDZINCOV	19
OBČIANSKY AKTIVIZMUS A AKTIVITY PRE CUDZINCOV	19
MESTO KOŠICE	19
SAMOSPRÁVNÝ KRAJ A AKTIVITY PRE CUDZINCOV	20
POTREBY SAMOSPRÁVY – ODPORÚČANIA K PREKONÁVANIU BARIÉR	20
ŠTATISTICKÉ ÚDAJE	20
INFORMÁCIE SMEROM K CUDZINCOM.....	21
SPOLUPRÁCA SO ZAMESTNÁVATEĽMI.....	22
ZVÝŠENIE ODBORNÝCH KAPACÍT ÚRADNÍKOV.....	22
PODPORA PRI HĽADANÍ BÝVANIA.....	23
SPOLUPRÁCA S MÉDIAMI.....	23
MULTIKULTÚRNY OBRAZ O KOŠICKOM REGIÓNE	24
ZAČATIE REALIZÁCIE „NEKONFLIKTNÝCH“ OPATRENÍ V RÁMCI CESTOVNEJ MAPY	24
SYMBOLICKÁ POLITIKA A KOMUNIKÁCIA SMEROM K CUDZINCOM	25
CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA	25

Úvod a metodológia

Počas kvalitatívneho výskumu v Košickom samosprávnom kraji sme realizovali sériu individuálnych rozhovorov s predstaviteľmi krajskej samosprávy, zamestnávateľmi, občianskymi združeniami a komunitnými centrami, školami a samotnými cudzincami. Spolu sme realizovali 19 kvalitatívnych rozhovorov, ktoré boli zamerané na rôzne témy, ktoré môžu mať vplyv na integráciu cudzincov v meste a úlohu samosprávy v tomto procese.

Naším cieľom je nastaviť aktivity v projekte a integračné nástroje tak, aby čo najlepšie zohľadňovali potreby samosprávneho kraja a samotných cudzincov a aby pomohli samospráve uchopiť túto tému tak, aby sa cudzinci žijúci v Košickom samosprávnom kraji cítili zapojení a vítaní.

Tento dokument predstavuje skrátenú verziu výskumnej správy. Cieľom skrátenej verzie je poskytnúť stručný a zároveň hutný pohľad na najzásadnejšie výskumné zistenia. Zameriavame sa na témy života v kraji, jeho pozitívne a negatívne stránky, situáciu v kraji z hľadiska sociálno-ekonomickej situácie, vzťahy, situáciu cudzincov a podobne. Zároveň sa venujeme aj úlohe samosprávy v integračnom procese a rôznym aspektom integrácie, akými sú téma vzdelávania, bývania, zamestnania a podobne.

V rámci výskumných rozhovorov vyplynulo dôležité a špecifické postavenie mesta Košice. **Vzhľadom k tomu sa prelína analýza situácie v meste a celkovo v Košickom kraji.** Medzi respondentmi boli ľudia, ktorí žijú mimo Košíc (napr. v Spišskej Novej Vsi), takí, čo majú skúsenosti so životom v európskych veľkomestách, ale aj takí, ktorí v Košiciach prežili celý život. Zároveň sú Košice mestom, kde sa cudzinci najviac sústreďujú a pre obyvateľov sú aj najviac viditeľní, takže tému integrácie cudzincov aj respondenti vo výskume vnímajú primárne v tomto priestore. Na druhej strane nie je možné niektoré zistenia generalizovať na celý kraj, pretože ani samotní respondenti to tak nereflektujú a ani nepoznajú situáciu v iných mestách. Aj tému integrácie cudzincov samotní respondenti vnímajú predovšetkým v súvislosti s Košicami, kde sú pre nich cudzinci najviditeľnejší. Tam, kde to bolo možné, rozlišujeme výskumné zistenia medzi kraj a mesto.

Kvalitatívnemu výskumu predchádzala aj štatistická analýza o počtoch cudzincov v kraji a analýza rôznych dokumentov, ktoré boli na úrovni kraja prijaté v uplynulom období a môžu mať vplyv na integráciu cudzincov. Nasledujúci text je teda kombináciou zistení z týchto dokumentov a analýzou kvalitatívneho výskumu.

Vo výskumnej správe uvádzame jednotne pojem respondent pre obidva rody. Ide o zámer, ktorého cieľom je zabezpečiť anonymnosť rozhovorov a zachovať tak dôvernosc poskytnutých informácií.

Situácia v meste a kraji – základné informácie

Demografia a vývoj

Košický samosprávny kraj nasleduje celoslovenský trend zmien demografického vývoja a prechodu k prirodzenému úbytku obyvateľstva.¹ Kraj tvorí 11 okresov, z ktorých až 7 dosiahlo v roku 2014 celkový úbytok obyvateľstva, najvýraznejšie tomu bolo v okresoch Košice III, Košice II, Sobrance a Rožňava. Základnou charakteristikou pre demografický vývoj v kraji bude v budúcnosti okrem iného aj pokračujúca nerovnomernosť rozloženia obyvateľstva. V roku 2014 žila jedna tretina obyvateľstva kraja (30 %) v meste Košice. Pokračovať bude aj trend starnutia obyvateľstva. Obyvateľstvo staršie ako 65 rokov bude v roku 2030 predstavovať 19 % populácie kraja (súčasných 12 %).²

Socioekonomická situácia - sú Košice pre kraj motorom či brzdou?

Košický kraj patrí k najvýznamnejším hospodárskym priestorom Slovenska, ktorého ťažiskovými ekonomickými odvetvami sú priemysel, stavebníctvo a poľnohospodárstvo. **Priemyselne najrozvinutejšie je mesto Košice.** V rámci kraja dosahujú výrazný podiel (87%) malé podniky s počtom do 19 zamestnancov. Z územného hľadiska boli sústredené najmä v krajskom meste Košice a v okresoch Michalovce, Košice – okolie, Trebišov a Spišská Nová Ves.³

Respondenti socio-ekonomickú situáciu v kraji vnímajú rozdielne, v závislosti od toho, či žijú priamo v meste Košice alebo majú možnosť porovnať situáciu aj so životom v okolitých okresoch. V prvej skupine „domácich“ Košičanov prevláda názor, že väčšina ľudí sa má v meste dobre, má prácu, a aj keď sa pracuje tvrdo, tak plat vystačí na pokrytie základných životných nákladov. V tejto skupine respondenti majú aj pozitívny pohľad na mobilitu pracovnej sily, ktorú vnímajú skôr ako výhodu a príležitosť vyššieho zárobku. Negatívny dojem zo životnej úrovne v Košiciach je podľa nich spôsobený práve porovnávaním sa s väčšími mestami smerom na západ, napr. Bratislavou.

V druhej skupine ľudia veľmi ostro vnímajú veľký rozdiel v životnej úrovni v Košiciach a okolitých okresoch v zmysle „čím ďalej na východ, tým je to horšie“ (respondent z policajného zboru). To, čo je z hľadiska rozvoja prospešné pre mesto Košice, je problematické pre zvyšok kraja, **ktorý trpí výrazným odchodom pracovnej sily až vyľudňovaním a následne znižovaním životnej úrovne** a nízkou dostupnosťou sociálnych služieb. Priemerná miera **nezamestnanosti** v Košickom kraji dosiahla v septembri 2018 úroveň 8,67 %, čo bolo o 3,29 percentuálneho bodu viac, ako je priemer SR (5,38 %).⁴ Dlhodobu najvyššiu mieru nezamestnanosti vykazujú okresy Rožňava, Sobrance, Trebišov, Košice – okolie a Gelnica.⁵ Z 11 okresov mali v septembri 2018 len 4 (KE I-IV) mieru evidovanej

¹ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja na roky 2016 –2022, Príloha 1, str. 2, https://web.vucke.sk/files/dokumenty/pub/regionalny_rozvoj/phsr/2015/phsr_kosickeho_kraja_2016_2022.pdf

² Koncepcia rozvoja sociálnych služieb v Košickom kraji na roky 2016 – 2020, str. 14, https://web.vucke.sk/files/socialne_veci/2016/koncepcia_final-2016_2020.pdf

³ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja na roky 2016 až 2022, s.6, dostupné na https://web.vucke.sk/files/dokumenty/pub/regionalny_rozvoj/phsr/2015/phsr_kosickeho_kraja_2016_2022.pdf

⁴ Pozri viac na https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2018.html?page_id=771790

⁵ Koncepcia rozvoja sociálnych služieb v Košickom samosprávnom kraji na roky 2016-2020, s. 16, dostupné na https://web.vucke.sk/files/socialne_veci/2016/koncepcia_final-2016_2020.pdf

nezamestnanosti nižšiu ako 5%. Je to dôležitá hranica pre určenie zoznamu nedostatkových profesií a možnosti zamestnať cudzinca z tretej krajiny. K 30.6.2018, kedy Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny zoznam zverejnil, podmienku spĺňal len okres Košice III. V súhre so starnutím populácie nedostatok pracovných príležitostí⁶ predstavuje problém predovšetkým pre menšie obce a mestá, ktoré tak prichádzajú o možnosť rozvoja. Samotné mesto Košice tento problém nepociťuje, keďže sa doň sťahujú ľudia z okolia práve kvôli lepším príležitostiam. Ako deliacu čiaru medzi „dobrým životom“ a „vylúčením“ respondenti uvádzali práve prácu. Sú presvedčení, že **dobre sa môže žiť v kraji každému, kto sa o to bude usilovne snažiť a bude mať prácu.**

Košický kraj ako miesto pre život

Mesto Košice sú miestom, v ktorom sa respondenti pohybujú výlučne alebo prevažne a je teda dôležitým z pohľadu kvality života. Vo všeobecnosti sú vnímané ako dobré miesto pre život, ktoré v posledných rokoch prešlo dynamickým vývojom. Výrazne je vnímaný rozvoj kultúrnej infraštruktúry v súvislosti s tým, že sa Košice stali v roku 2013 európskym hlavným mestom kultúry.

Respondenti pochádzajúci z košického kraja (bez ohľadu na to, akého aktéra zastupujú) ho vnímajú ako kultúrne a etnicky rozmanité. Táto „**pestrosť komunit**“ podľa nich pramení aj z historického vývoja mesta Košice, košického kraja celkovo, z jeho geografickej polohy a tvorí tak genius loci regiónu. Historicky sa v ňom stretávali rôzne národy, najmä Maďari, Nemci a Ukrajinci, vďaka čomu sú podľa respondentov obyvatelia Košíc otvorenejší voči cudzincom. Kultúrna diverzita je vnímaná ako pozitívna, prinášajúca regiónu osobitý charakter, obraz o multikultúrnom Košickom kraji je vžitý.

Na druhej strane však dochádza k vytrácaniu sa konkrétnej predstavy o tom, čo ho má do budúcnosti napĺňať. Aj keď respondenti považujú etnickú rozmanitosť za prítlačivú vlastnosť regiónu, nevidia, že by sa s touto charakteristikou na úrovni mesta či kraja pracovalo. **Je podľa nich potrebné, aby sa Košický samosprávny kraj rozhodol, ako s touto rozmanitosťou ďalej naložiť.**

„Veľa sa rozpráva o tom, že Košice, Prešov, Bardejov sú na križovatke medzi severom, juhom, východom a západom, čo plynie z histórie, no momentálne je to tak, že o tom rozprávame, ale nevieme, čo tým chceme povedať.“ (respondent z krajskej samosprávy za oblasť kultúry)

Respondenti, ktorí Košice porovnávajú napr. so životom v Londýne, mu pripisujú skôr charakter malého mesta. Košice sú pre nich otvorenejšie, menšie a pokojné mesto a v porovnaní s veľkomestami, ako napr. Londýn, aj bezpečnejšie. Dostupnosť služieb a pracovných príležitostí je pre nich na dobrej úrovni, mesto podľa nich nemá „boľačky“ veľkomiest ako dopravné zápchy, predražené byty, kriminalitu. Ako negatívum vnímajú, že o problémoch ako alkoholizmus a téma inklúzie Rómov sa veľa nerozpráva, neriešia sa priamo.

Na druhej strane respondenti, ktorí sa pohybujú celý život prevažne v Košickom kraji, ale do mesta Košice dochádzajú či dochádzali v minulosti, ho považujú za metropolu východu,

⁶ Koncepcia rozvoja sociálnych služieb v Košickom samosprávnom kraji na roky 2016-2020, s. 16, dostupné na https://web.vucke.sk/files/socialne_veci/2016/koncepcia_final-2016_2020.pdf

symbol kultúrnej a etnickej/národnostnej rozmanitosti, centrum služieb, pracovných príležitostí a rozvoja. Cítia však aj výraznú frustráciu z nízkej ekonomickej úrovne miest a obcí mimo Košíc a dopravnej infraštruktúry. **Rozdiel medzi Košicami a zvyškom kraja sa dynamickým rozvojom mesta stále prehľbuje.** Obyvatelia kraja dochádzajúci do mesta Košice vnímajú nízku dostupnosť služieb a infraštruktúry negatívne.

Ďalším z dôležitých aspektov vnímania života v meste jeho obyvateľmi je mediálny obraz východu Slovenska. Viacerí respondenti poukázali na to, že východ ako región Slovenska je častokrát mediálne opisovaný ako chudobný, tam „kde nie je nič“, čo prispieva k celkovej frustrácii obyvateľov z nízkej socioekonomickej úrovne a má dopad aj na odchod pracovnej sily z regiónu.

„Ľudia žijú v negatívnej domnienke, že sa tu nežije dobre, majú ju len preto, lebo im to tak podsúvajú médiá. Jediný problém obyvateľov je, aby si nemysleli, že sa im bude lepšie žiť len vtedy, keď stadeto odídu.“ (respondent z MVO)

Najvýznamnejšie výzvy do budúcnosti

Jednou z najzásadnejších výziev, s ktorými sa podľa respondentov Košický kraj bude musieť v krátkej budúcnosti vysporiadať, je odliv pracovnej sily v dvoch úrovniach. V prvej úrovni odchádzajú ľudia do Košíc za lepším životom v takej miere, že respondenti hovoria o vyľudňovaní určitých oblastí. V druhej úrovni odchádza pracovná sila na západ, či už Slovenska alebo do zahraničia. Nedostatkové profesie už teraz vidno predovšetkým v zdravotných službách hlavne medzi sestrami, poskytovateľmi sociálnych služieb, pomocným zdravotným personálom a pod. Demografický vývoj tiež predpovedá starnutie obyvateľstva, pričom je možné predpokladať, že to bude mať negatívny dopad na trh práce. Zároveň respondenti predpokladajú, že prirodzeným vývojom bude počet cudzincov na území kraja narastať. Región je pre cudzincov atraktívny okrem iného aj pre rozvoj IT priemyslu či pre dostupné vysokoškolské štúdium. Pre kraj bude potrebné vysporiadať sa s potrebou dovážania pracovnej sily, aby sa mohol ďalej rozvíjať.

Rovnako bude potrebné začleniť cudzincov do svojich politík a strategického plánovania, avšak nielen ako zdroj pracovnej sily či turistov, ale predovšetkým ako obyvateľov žijúcich na svojom území. Viacero respondentov zo samosprávneho kraja považuje za nevyhnutné pripraviť sa na postupné zvyšovanie počtu obyvateľov kraja pochádzajúcich zo zahraničia, ktoré so sebou nesie nové potreby a zároveň to vhodne komunikovať aj s domácim obyvateľstvom a aktívne predchádzať konfliktom prameniácim zo strachu, nedôvery a xenofóbie.

Rovnako bude potrebné, aby kraj v tejto oblasti spolupracoval s mestom, zamestnávateľmi a samotnými cudzincami, aby vytvorené nástroje a politiky odrážali reálne potreby obyvateľov košického samosprávneho kraja.

Rozvoj pohraničného potenciálu je tiež jednou z oblastí, ktorej podľa respondentov nie je venovaná dostatočná pozornosť. Košický kraj je súčasťou Karpatského euroregiónu založeného v roku 1993. Zasahuje päť krajín: Maďarsko, Slovensko, Poľsko, Rumunsko,

Ukrajina. Kraj by mal podľa nich tento potenciál viac využívať vo svoj prospech. Ako pozitívny príklad uvádzajú euroregión na pohraničí Česka a Nemecka či Slovenska a Rakúska.

Z výskumných rozhovorov vyplynul ešte jeden dôležitý aspekt pre celkovú situáciu v kraji, ktorý akoby spájal všetky uvedené výzvy. Kraju a v nadväznosti naň aj mestu Košice chýba jasná predstava, akým regiónom chce byť do budúcnosti. Chýba podľa nich konkrétna predstava, ako podporovať rozmanitý charakter a ako potiahnuť rozvoj do celého kraja, nielen do mesta Košice. Podľa zástupcu zamestnávateľov chýba jasný a uchopiteľný plán, kam sa chce mesto a kraj dostať.

Cudzinci v kraji – štatistika, vnímanie, typológia a postoje

Jedným z cieľov terénneho výskumu bolo zmapovať situáciu v Košickom kraji v súvislosti s viditeľnosťou a vnímaním cudzincov rôznymi aktérmi. S tým súvisia aj príležitosti pre stretávanie, resp. nadväzovanie vzťahu s majoritou, ako aj vnímanie multikulturalizmu a integrácie ako takých. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že vnímanie multikulturality ako atraktívnej hodnoty regiónu je spájané s dedičstvom kraja, v ktorom bol pohyb cudzincov z Maďarska, Nemecka či Ukrajiny prirodzený geograficky aj historicky. Príchod cudzincov z týchto krajín respondenti nepovažujú za migráciu, ale skôr za prirodzený pohyb obyvateľstva, ktorý sa v kraji deje dlhodobo. Na druhej strane cudzincov z kultúrne odlišných krajín vnímajú s výrazne vyššou obozretnosťou, až nedôverou a strachom, pričom ich zaraďujú do „novej“ vlny migrácie. Zároveň sa respondenti zhodli, že cudzincov žijúcich v kraji je veľmi málo a v podstate nemajú s nimi veľké skúsenosti. Najviditeľnejší sú v meste Košice.

„...sme voči nim (cudzincov) ešte stále takí uzamknutí. A my ich neprijímame vyslovene pozitívne, ale ani oni nám nedávajú nejaké negatívne spätné väzby.“ (respondent z komunitnej oblasti)

Štatistické údaje o počtoch cudzincov v kraji

Celkový počet cudzincov ku koncu januára 2018 v Košickom samosprávnom kraji bol **12 572**, z toho 7102 v meste Košice (Košice I-IV a Košice-okolie). Z celkového počtu cudzincov bolo 7744 mužov a 4828 žien. Občania EHP tvoria 48% (celkový počet 6043) a občania tretích krajín 52 % (celkový počet 6529). Azylantov/osôb s doplnkovou ochranou bolo v kraji 82, čo tvorí 0,6% z celkového počtu cudzincov v kraji. Z hľadiska pomeru cudzincov k celkovému počtu obyvateľov kraja, tvoria cudzinci v KSK približne 1,57 %.⁷

Pre prehľadnosť uvádzame počty cudzincov v jednotlivých kategóriách v tabuľkách.

Tabuľka 1 - Počty cudzincov podľa prvých 10 krajín pôvodu⁸

Krajina pôvodu - EU/EHP	Počet cudzincov	Krajina pôvodu – tretie krajiny	Počet cudzincov
Maďarsko	1517	Ukrajina	4009

⁷ Počet obyvateľov KSK k 12/2017 bol 798.103 obyvateľov, dostupné na [http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7102rr/Po%C4%8Det%20obyvate%C4%BEov%20pod%C4%BEa%20pohlavia%20-%20SR-oblas%C5%A5-kraj-okres,%20m-v%20\(ro%C4%8Dne\)%20%5Bom7102rr%5D](http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7102rr/Po%C4%8Det%20obyvate%C4%BEov%20pod%C4%BEa%20pohlavia%20-%20SR-oblas%C5%A5-kraj-okres,%20m-v%20(ro%C4%8Dne)%20%5Bom7102rr%5D)

⁸ UHCP, štatistiky na základe žiadosti o informácie

Česká republika	1318	Vietnam	432
Nemecko	679	Izrael	296
Poľsko	661	Rusko	269
Veľké Británie	296	Čína	211
Taliansko	234	Srbsko	191
Francúzsko	178	USA	169
Španielsko	165	Líbya	101
Rumunsko	159	India	99
Nórsko	107	Macedónsko	95

Tabuľka 2 – počet cudzincov v Košickom samosprávnom kraji podľa veku⁹

Vek	Počet	Podiel
0-6	330	2,6 %
7-16	654	5,2 %
17-18	325	2,6 %
19-62	10 039	79,9 %
63 a viac	1224	9,7 %
SPOLU	12 572	100 %

Tabuľka 3 - počet cudzincov v Košickom samosprávnom kraji podľa typu pobytu¹⁰

Typ pobytu	Počet	Podiel
Prechodný	4175	33,2 %
Tolerovaný	38	0,3 %
Trvalý	8359	66,5 %
SPOLU	12 572	100 %

V roku 2017 bolo v KSK pre občanov tretích krajín vedených 411 povolení na zamestnanie a 273 informačných kariet.¹¹

Tabuľka 4 – počet cudzincov z tretích krajín podľa druhu zamestnania

Pozícia	Povolenia na zamestnanie	Informačné karty
riadiaci pracovníci	22	17
špecialisti	110	97
technici a odborní pracovníci	23	19
administratíva	1	8
služby a obchod	42	26
kvalifikovaní pracovníci a remeselníci	46	30
operatéri a montéri strojov a zariadení	167	16
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	0	56
nešpecifikované	0	4
SPOLU	411	273

⁹ UHCP, štatistiky na základe žiadosti o informácie

¹⁰ UHCP, štatistiky na základe žiadosti o informácie

¹¹ UPSVAR, štatistiky na základe žiadosti o informácie

Typológia, viditeľnosť, postoje voči cudzincom

Viditeľnosť

Na základe analýzy rozhovorov s respondentmi môžeme konštatovať, že viditeľnosť cudzincov v Košiciach a v kraji celkovo je na pomerne nízkej úrovni a častokrát splývajú s turistami. Sú vnímaní ako súčasť vžitej predstavy o multikultúrnom košickom kraji, avšak konkrétna predstava o počte cudzincov, kde žijú a stretávajú sa, akú kultúru prinášajú (mimo gastronómie) je už slabá. Pre respondentov sú najviditeľnejší v meste Košice, čo zodpovedá aj štatistickým údajom.

Respondenti z rôznych oblastí samosprávy, ktorí poskytujú určité služby, napr. sociálne či vzdelávacie, sa zhodli na tom, že pri svojej činnosti nesledujú, akej národnosti je človek, či odkiaľ prichádza. Jedinou podmienkou je mať vzťah k štátu, t.j. mať v kraji udelený pobyt, ktorým jednotlivcovi vzniká nárok na poskytnutie príslušnej služby. Jednotlivé inštitúcie kraja nesledujú, nedisponujú, a teda ani nepracujú s konkrétnymi dátami o cudzincoch. Respondenti ich vnímajú v osobnej rovine, ak majú známeho, suseda a podobne, resp. podľa „jazykov“, čo počuť na „ulici“, ale nie v profesionálnej rovine vo svojej práci.

Nízku viditeľnosť potvrdzujú aj samotní zástupcovia cudzincov a tí respondenti, ktorí majú možnosť porovnať situáciu so životom v iných európskych mestách a síce, že v Košiciach a v kraji celkovo ešte výraznejšie, je stále málo príležitostí cudzinca stretnúť. Kraj nie je na nich zvyknutý. Naopak, respondenti žijúci prevažne priamo v Košiciach majú pocit, že cudzincov žije v meste dosť, keďže je možné ich stretnúť všade, predovšetkým v neformálnom prostredí (kde nie je možné rozlíšiť, či ide o turistov alebo obyvateľov).

Typológia a vnímanie majoritnou spoločnosťou

Výskumné rozhovory ukázali, že základom pre vnímanie cudzincov a ich typológie je, či sú súčasťou komunit, „čo tu boli vždy“ alebo „tých nových“. Cudzinci, ktorí prichádzajú z krajín EÚ (napr. z Maďarska, Bulharska, Nemecka) alebo z Ukrajiny či Ruska sú prijímaní ako prirodzená súčasť multikultúrnych Košíc. Respondenti to vysvetľujú geografickou polohou pohraničných oblastí, kultúrnou blízkosťou a historickou „tradíciou“ kraja. Najpočetnejšia podľa štatistických údajov je **ukrajinská komunita**. Podľa respondentov sú Ukrajinci dobre integrovaní práve pre kultúrnu blízkosť a ľahšie prekonávanie jazykovej bariéry. Ich počet podľa respondentov narastá celkovo aj na školách.

Na druhej strane cudzinci prichádzajúci z afrických krajín, Afganistanu, Iraku, Sýrie a pod. sú spájaní s „novou vlnou“ migrácie. Sú to cudzinci z kultúrne veľmi odlišných krajín a navonok veľmi ľahko rozpoznateľní. Vnímaní sú veľmi homogénne ako moslimovia. Voči tejto skupine cudzincov sú obyvatelia podozrievaví, nedôverčiví, až sa ich boja.

„Často sa stáva, že s niekým komunikuješ a všetko je v poriadku, až kým nepovieš, že si Arab. Keď niekomu povieš, že si Arab, automaticky predpokladá, že musíš vybuchnúť.“ (cudziniec z moslimskej komunity)

Postavenie vietnamskej komunity je špecifické, akoby by boli na pomedzí týchto dvoch skupín. Na jednej strane sú v kraji už viacero generácií, mnohí sa integrujú do spoločnosti od základnej školy. Vietnamská komunita je podľa jedného respondenta (cudziniec z vietnamskej komunity) pomerne súdržná a dobre organizovaná vnútorne. Vedia si navzájom pomôcť,

poskytnúť informácie, sprostredkovať zamestnanie, či pomôcť pri úradnom styku. Na strane druhej sú na základe výzoru veľmi ľahko identifikovateľní a ich kultúra je veľmi odlišná od domácej. Zvonku podľa respondentov pôsobia uzavreto.

Mediálny vplyv

Postoj k skupine cudzincov, ktorých si ľudia spájajú s „novou vlnou migrácie“ do veľkej miery ovplyvňujú médiá a neskúsenosť s ich prítomnosťou v kraji. Majoritné obyvateľstvo, ale ani samospráva nemá o nich bližšie informácie. Ich komunity nie sú také početné ani výrazne organizované ako napr. ukrajinská či vietnamská komunita. Tým pádom obraz o tejto skupine cudzincov si obyvatelia vytvárajú na základe mediálnych správ, ktoré sú prevažne negatívne. To potvrdzujú tak zástupcovia samosprávy, ako aj zástupcovia samotných cudzincov. Podľa zástupcu samosprávy za oblasť kultúry sa regionálne médiá málo venujú téme migrácie. Informácie sú preberané z národnej alebo európskej úrovne, málo sa venujú regionálnym špecifikám migrácie.

Táto skúsenosť a vnímanie respondentov je zrkadlom nízkej viditeľnosti cudzincov. Regionálne médiá sa téme cudzincov venujú, nie však v kontexte migrácie, ale skôr v kontexte konkrétnych komunít a životných príbehov jednotlivcov. Je pravdepodobné, že pre ľudí je viditeľnejší negatívny obraz v národných médiách ako jednotliví cudzinci a ich príbehy. Skúsenosť samotných cudzincov tieto postoje v regióne potvrdzujú.

Postoje

Nedôvera a strach voči cudzincom, ktorí prichádzajú v rámci tzv. „novej“ vlny migrácie, pramenia prevažne z neskúsenosti a negatívneho mediálneho obrazu. **V rámci rozhovorov všetci respondenti potvrdili, že nevedia o problémoch či konfliktoch, ktoré by sa v kraji odohrali v súvislosti s cudzincami.** To samozrejme neznamená, že sa nedejú, avšak je zrejmé, že neprerástli do otvorenej agresivity, ktorá by zarezonovala medzi obyvateľmi.

Negatívna predstava o kraji sa odráža v predstave o tom, prečo sem cudzinci prichádzajú.

Rozhovory ukázali, že ďalším veľmi dôležitým faktorom, ktorý ovplyvňuje postoj majoritného obyvateľstva voči cudzincom, je samotný negatívny obraz o Košickom kraji. Obyvatelia sú podozrievaví voči motivácii cudzincov prisťahovať sa do Košíc. K negatívnemu obrazu migrantov v médiách sa tak pridáva aj celková frustrácia zo socioekonomickej situácie v regióne. Rozhovory s respondentmi naznačujú, že, jednoducho povedané, ľudia si nevedia predstaviť, prečo by sa niekto zďaleka chcel usadiť v Košickom kraji, keď tak veľa ľudí odtiaľ odchádza. To v súhre s nízkym objemom a kvalitou informácií, ktoré by boli dostupné či už pre širokú verejnosť alebo samosprávu, posilňuje nedôveru voči migrantom.

Príležitosť pre stretávanie sa cudzincov s majoritou

Väčšina respondentov sa zhodla na tom, že osobná skúsenosť mení postoje nedôvery a strachu.

„Niekedy sa bojím, že človeka stratím, ak mu poviem pravdu, že som Arab. Tak mu radšej hovorím, že som Grék alebo Cyperčan, z Izraela a potom je všetko v poriadku. Až keď sa lepšie spoznáme, tak mu poviem pravdu, lebo na začiatku je to riskantné.“ (respondent z moslimskej komunity)

Osobná skúsenosť priamo súvisí s možnosťou stretávať sa a nadväzovať vzťahy medzi majoritou a cudzincami. Z výskumných rozhovorov vyplynulo, že v Košickom kraji sa cudzinci stýkajú najmä v rámci svojich vlastných komunít, v závislosti od toho, ako je konkrétna komunita vnútorne organizovaná. Väčšina respondentov predpokladá, že cudzinci majú aj príležitosť pre organizované stretávanie sa pod záštitou vlastnej inštitúcie, konkrétne príklady však už neuvádzali. Viditeľné sú pre nich študentské zväzky, ktoré podľa respondenta z krajskej samosprávy združujú cudzincov z rovnakej/príbuznej krajiny. **Študentov zo zahraničia respondenti považujú za skupinu, ktorá najľahšie nadväzuje vzťahy s majoritným obyvateľstvom.** Podľa skúseností mimovládnej organizácie Liga za ľudské práva pôsobiacej aj v Košiciach to platí predovšetkým pre cudzincov, ktorí študujú v slovenčine. Na druhej strane skúsenosť s cudzincami študujúcimi v angličtine je taká, že prichádzajú do kontaktu so slovenskými študentmi len veľmi málo a školy ich integráciu nijako nepodporujú. **Priestor pre nadviazanie vzťahov a stretávanie sa s majoritným obyvateľstvom respondenti vidia zväčša len v neformálnych príležitostiach,** ako sú kaviarne, parky, reštaurácie. Z organizovaných aktivít sú známe Festival polievok, Večer národnostných menšín či Dni Ukrajiny.

Skúsenosť cudzincov so začleňovaním sa do miestnej komunity priamo závisí od toho, či v lokalite, kam prichádzajú už majú vytvorenú sieť základných kontaktov. Podľa skúseností OZ Marginal sa často stáva, že osamelé ženy či osamelé matky s deťmi majú problém nadviazať kontakty aj so „svojimi“ komunitami.

Multikulturalizmus a integrácia

Všetci respondenti považujú rozmanitosť, resp. multikulturalizmus za pozitívnu hodnotu, ktorá kraj obohacuje. Multikulturalitu si väčšina respondentov (všetci okrem cudzincov, pozri nižšie) spája s historickým dedičstvom regiónu, pre ktorý bola migrácia a prítomnosť iných národností z krajín ako Maďarsko, Nemecko a Ukrajina po dlhú dobu prirodzená. Tiež si ju spájajú s osobnou skúsenosťou, s tým, že v „uliciach“ je počuť viacero jazykov, za susedov majú cudzincov alebo ich vidia v parku, v reštauráciách, obchodoch a pod. Všetci respondenti z rôznych oblastí sa zhodli, že prítomnosť cudzincov prináša kultúrne obohatenie.

Na druhej strane, zamestnávateľia (ktorí sú buď zároveň cudzincami alebo sa dlhšiu dobu pohybovali v zahraničí) a cudzinci, ktorí sa zúčastnili výskumu, nevnímajú Košický kraj ako multikultúrny. V podstate tento svoj pohľad opierajú o dva dôvody. Prvým je schopnosť porovnať situáciu so zahraničím, na základe ktorej Košice vnímajú ako malé mesto s malým počtom cudzincov, ktorých tu nie je podľa nich tak veľa, aby mohli povedať, že je multikultúrne. Druhým dôvodom je vnímanie celkovej atmosféry, ktorá odzrkadľuje, že ľudia z cudzincov nie sú „nadšení“.

Predstavy o integrácii sa medzi respondentmi líšili menej ako predstavy o multikulturalizme. Je veľmi pozitívne, že na úrovni samosprávy vnímajú integráciu cudzincov vo viacerých rovinách, nielen napr. v ekonomickej (majú prácu/príjem) či cez potrebu prispôbiť sa očakávaniam majoritnej spoločnosti (majú sa naučiť jazyk). Dôležitým aspektom integrácie je podľa respondentov okrem iného aj schopnosť využívať služby a právomoci, ktoré sú dostupné ostatným obyvateľom mesta, že môžu žiť „bežným životom“ daného mesta a že sa sami cítia byť integrovaní.

Samospráva a cudzinci

Strategické dokumenty

Košický samosprávny kraj má v súčasnosti dva dokumenty na strategickej úrovni, ktoré pracujú s témou migrácie a integrácie cudzincov.

Ako jediný zo samosprávnych krajov SR má vypracovanú **vlastnú Regionálnu integračnú koncepciu – Cestovná mapa riadenej migrácie v Košickom kraji**. (ďalej len ako „Cestovná mapa“).¹² Podľa nej pre samosprávne kraje vzniká potreba mapovať charakteristiky populácie cudzincov, ich situáciu a problémy na území daného regiónu, a zároveň do budúcnosti je potrebné zlepšiť a zintenzívniť súčinnosť orgánov regionálnej samosprávy a ostatných aktérov integračnej politiky, vrátane cudzincov samotných. **Hlavným cieľom nie je len zmapovať migračnú situáciu v kraji, ale predovšetkým navrhnúť aj konkrétne aktivity.**

Druhým dokumentom je **Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja na roky 2016 až 2022** (ďalej len ako „PHSR“). Je jedným zo základných a kľúčových dokumentov pre riadenie samosprávy v oblasti regionálneho rozvoja. V samotnom PHSR je uvedené, že vychádza z poznania aktuálnej situácie a konkrétnych potrieb obyvateľov, podnikateľov, záujmových skupín a ďalších subjektov v Košickom kraji.¹³ Migrácia je považovaná za vážny možný problém spojený s obavami v odhade budúceho možného vývoja kraja. Riadená migrácia je tiež jedným zo špecifických cieľov v rámci PHSR, vo svojich východiskách sa však odvoláva na článok 19 Európskej sociálnej charty¹⁴, ktorý sa týka len migrujúcich pracovníkov, ktorí sú štátnymi príslušníkmi jednej z krajín Rady Európy, a ich rodín.¹⁵

Rétorika uvedených dokumentov naznačuje to, čo sme zachytili aj vo výskumných rozhovoroch, a síce, že na úrovni samosprávy Košického kraja chýba jasné smerovanie, kam a ako sa chce v otázkach migrácie dostať. Jeden dokument vníma migráciu viac ako príležitosť, druhý skôr ako ohrozenie.

Samotní respondenti z krajskej samosprávy veľmi negatívne vnímajú aj komunikáciu tejto témy na národnej úrovni. Je podľa nich veľmi náročné až kontraproduktívne presadzovať politiku vo svojom regióne, ktorá je v rozpore s tým, čo vnímajú ako komunikáciu politikov na národnej úrovni. Iniciatíva uchopiť tému integrácie cudzincov tak vyznieva do stratena. Sami respondenti zo samosprávy už nemajú spätnú väzbu, ako sa ďalej s Cestovnou mapou pracuje či plánuje pracovať, väčšina z nich si na ňu už ani nespomína alebo ju nevníma ako aktuálnu.

Úloha samosprávy

Jedným zo základných zistení výskumnej fázy projektu je **nízka informovanosť samosprávy o cudzincoch vo svojom regióne**. Zástupcovia jednotlivých odborov samosprávy sa zhodujú

¹² Schválená uznesením č. 250/2015 z 12. zasadnutia Zastupiteľstva KSK konaného dňa 24. augusta 2015 v Košiciach

¹³ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja na roky 2016 až 2022, s.3, dostupné na https://web.vucke.sk/files/dokumenty/pub/regionalny_rozvoj/phsr/2015/phsr_kosickeho_kraja_2016_2022.pdf

¹⁴ Európska sociálna charta, Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č.273/2009 Z.z. I. časť: Bod 19: „Migrujúci pracovníci, ktorí sú štátnymi príslušníkmi jednej zo zmluvných strán, a ich rodiny majú právo na ochranu a pomoc na území ktorejkoľvek zmluvnej strany.“ https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/273/vyhlasene_znenie.html#prilohy.priloha-1.op-cast_ii_c_a_s_t.op-clanok_19,

¹⁵ Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja na roky 2016 až 2022, s.50, dostupné na https://web.vucke.sk/files/dokumenty/pub/regionalny_rozvoj/phsr/2015/phsr_kosickeho_kraja_2016_2022.pdf

v tom, že do kontaktu s cudzincami prichádzajú len veľmi zriedkavo, zväčša vôbec. Potreby cudzincov tak pre kraj nie sú viditeľné, keďže prevláda názor, že cudzincov je v Košickom regióne zanedbateľný počet. To je vnímané aj ako dôvod, prečo doposiaľ nebolo potrebné upravovať nástroje na ich potreby, resp. tie potreby skúmať. Reálne podklady o počtoch cudzincov, ich socioekonomickom zložení, dosiahnutom vzdelaní a pod. jednotlivé úrady krajskej samosprávy nemajú k dispozícii.

Samotní cudzinci, ktorí sa zapojili do výskumu, tento problém potvrdzujú. Všetci zhodne uviedli, že pokiaľ je to možné, tak sa styku s úradmi snažia vyhnúť (tu je potrebné poznamenať, že do styku prichádzajú pravdepodobne zväčša s mestskými inštitúciami, ich skúsenosť však silne naznačuje, že ani mestské úrady nemajú nástroje, ktoré by dokázali reflektovať potreby cudzincov). Vo všeobecnosti možno konštatovať, že všetci respondenti z radov cudzincov sa zhodli na tom, že pomoc na prvom mieste hľadajú u členov rodiny, potom u členov svojej komunity, ďalej u mimovládnych organizácií, ktoré sa venujú cudzincom a iba v nevyhnutnej miere na úrade. **Vzniká tým začarovaný kruh, v ktorom mesto a kraj nevidí potreby svojich obyvateľov cudzincov, a cudzinci svoje potreby nekomunikujú, lebo nemajú ako, nevedia kam a na koho sa obrátiť.**

Najviditeľnejšia podľa respondentov sa zdá byť úloha mesta a kraja v kultúrnej oblasti, pričom aktivity súvisiace s Európskym hlavným mestom kultúry 2013 podľa ich výpovedí priniesli mestu výrazný impulz a zároveň priniesli aj viac príležitostí pre cudzincov. Kultúra je podľa výpovedí respondentov kľúčovým mediátorom pre „zbrusovanie hrán“ nenásilnou formou. Kultúra vytvára kanál, ktorým sa niekedy veľmi ťažké témy dajú pomerne ľahko komunikovať.

Komunikácia a symbolická politika

To, že kraj nemá informácie o cudzincoch ako o svojich obyvateľoch sa odráža aj v komunikácii a symbolickej politike. Obidve vo vzťahu k cudzincom prakticky neexistujú. Podľa respondentov samospráva nevníma potrebu reflektovať prítomnosť cudzincov na svojom území. Dôvodom je ich nízky počet. V lokálnej komunite sa navyše neudiali výraznejšie udalosti, ktoré by v súvislosti s cudzincami zarezovali, takže nevyvstala potreba s touto témou výraznejšie pracovať. Keďže vo vzťahu k obyvateľom samosprávny kraj s témou cudzincov nepracuje, nepracujú s ňou výraznejšie ani regionálne médiá. Obraz, ktorý si obyvatelia Košického kraja vytvárajú o cudzincoch, je prevažne preberaný z negatívnych správ na národnej úrovni. **Absencia symbolickej politiky a aktívnej komunikácie zo strany kraja potvrdzuje aj to, čo sme uviedli v úvodnej kapitole: kraj sa momentálne nachádza na križovatke rozvoja a nemá presnú predstavu o tom, ktorým smerom sa vydať.** Pokiaľ príde zdola iniciatíva v rámci regiónu, ktorá pracuje s rozmanitosťou, multikulturalitou, tak je vyzdvihnutá ako pozitívna, nemožno však tvrdiť, že ide o strategický prístup v kraji. Symbolická politika a vhodná komunikačná stratégia sú nástroje, ktoré môžu byť nápomocné v prevencii xenofóbie, extrémizmu a pod.

Bariéry a výzvy

V rámci výskumných rozhovorov sme sa rôznych aktérov pýtali aj na bariéry a výzvy v rôznych oblastiach života a integrácie cudzincov v meste kraji.

Jazyková bariéra

Úplne najzákladnejšou prekážkou, na ktorej sa zhodli takmer všetci oslovení respondenti, bola schopnosť dorozumieť sa. Cudzinci, obzvlášť z kultúrnej a jazykovo veľmi odlišných krajín, majú veľký problém dorozumieť sa v bežných životných situáciách, napr. na úrade, u lekára a pod. **Veľmi užitočné pre cudzincov je, ak majú v týchto situáciách doprovod, niekoho kto pozná systém a vie sa dorozumieť. Často je to rodinný príslušník, známy z komunity alebo pracovník občianskeho združenia, ktoré sa venuje cudzincom.** Cudzinci, ktorí do mesta prichádzajú bez predošlých kontaktov a zázemia, nemajú prístup k základným informáciám v jazyku, ktorému rozumejú (a to ani v angličtine), veľmi ťažko sa orientujú v úradných záležitostiach a častokrát ani nevedia, kde by mohli vyhľadať pomoc. S jazykovou bariérou sa stretávajú aj na úradoch, nielen pri rôznych tlačivách, ale aj pri komunikácii s úradníkmi, ktorí zväčša nekomunikujú ani v angličtine .

Potreby v oblasti jazykového vzdelávania sú medzi cudzincami pomerne rozmanité a súčasná ponuka jazykových kurzov na ne nedokáže flexibilne reagovať. Medzi cudzincami sa objavili názory, že by bolo potrebné zvýšiť dostupnosť a informovanosť o kurzoch. Rovnako je podľa nich potrebné lepšie reflektovať ich špecifické potreby vyplývajúce z toho, že pochádzajú z rôznych krajín. Potvrďuje to aj respondent zo štátnej jazykovej školy, ktorá poskytuje jazykové kurzy dospelým a deťom od 15 rokov.

Neznalosť systému na strane cudzincov, úradníkov aj zamestnávateľov

Ďalšou bariérou je nedostatočná odborná znalosť legislatívnych požiadaviek a možností pracovníkov na úradoch a u zamestnávateľov, predovšetkým pri vybavovaní dokladov, ktoré oprávňujú cudzinca zotrvať v krajine. Viacerí respondenti-cudzinci sa sami alebo ich známi ocitli v problémoch práve vďaka nepresnej informácii, neznalosti potrebných dokumentov zo strany úradníka alebo neznalosti možností, napr. zrýchleného vybavenia dokladov u zamestnávateľa. Pritom navonok mierne vyzerajúce pochybenia, ktoré primárne spôsobujú prieťahy v úradných konaniach, však majú veľmi vážny dopad na život cudzinca, ktorému sa tak nemusí včas obnoviť povolenie na pobyt. Samotní cudzinci však poukazujú na to, že nejde ani tak o neochotu úradníkov, ako skôr neznalosť problematiky v dôsledku ich neskúsenosti.

Hlas cudzincov a politická participácia

V tejto téme sme zaznamenali výnimočnú zhodu v tom, že väčšina respondentov uviedla dve zásadné veci: cudzinci sa občiansky/politicky zapájajú len v malej miere alebo vôbec a určite by bolo prospešné, keby tak robili. Niektorí poznajú cudzincov, ktorí kandidovali za poslancov, ale poväčšine nie je viditeľné, že by sa verejne angažovali vo verejných záležitostiach.

Väčšina respondentov vedela uviesť, že na Slovensku je právo cudzincov voliť a byť volený v rámci župných a komunálnych volieb naviazané na trvalý pobyt. Ako poznamenal zástupca kraja, sú to voliči a občania, ktorí nemajú síce občianstvo, ale majú tu trvalý pobyt a pracujú tu, preto by sa mali vyjadrovať, lebo ten kraj tu bude musieť byť aj pre nich. Kľúčom k vyššej angažovanosti je podľa zástupcu za oblasť kultúry práve dostupnosť informácií, ktoré sú „kyslíkom demokracie“. Proaktívny prístup však musia vyvíjať obe strany, cudzinci rovnako ako verejná správa.

V participácii svoju úlohu zohráva aj jazyková bariéra. Nie je možné sa vyjadrovať k veciam, ktoré sa v meste či kraji deje, pokiaľ neovláda cudzinec slovenský jazyk.

Zamestnanie, podnikanie a sociálne služby

Zamestnanie a podnikanie

V roku 2017 bolo v KSK pre občanov tretích krajín vedených 411 povolení na zamestnanie a 273 informačných kariet.¹⁶ V oblasti zamestnanosti, resp. podnikania je pre Košický kraj príznačný nedostatok pracovných príležitostí na jednej strane a nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily na strane druhej. Podľa viacerých respondentov zásadná otázka nespočíva v tom, či zahraničnú pracovnú silu chceme alebo nie, ale ako sa na ňu pripraviť. Zamestnávanie cudzincov vnímajú ako nevyhnutný vývoj v budúcnosti.

Nedostatok pracovnej sily je viditeľný už teraz, napr. pri poskytovaní zdravotných služieb v sociálnych zariadeniach. Zástupca samosprávy pre sociálnu oblasť je presvedčený, že zamestnávanie cudzincov bude nevyhnutnosťou, lebo je veľký nedostatok zdravotných sestier a zároveň priemerný vek tých, čo pracujú v zariadeniach sociálnych služieb je 45 rokov.

Ďalšou oblasťou, ktorá podľa respondentov vykazuje nedostatok pracovnej sily, je oblasť cestovného ruchu ako napríklad hotely a reštaurácie, kde už teraz pracuje veľa ľudí z Ukrajiny. V košickom regióne sa rozvíja IT sektor, ktorý priťahuje migrantov s vysokoškolským vzdelaním, zároveň však aj strojárske fabriky potrebujú veľa zamestnancov. Vzhľadom na vysoký odliv domáceho obyvateľstva z kraja bude zamestnávanie cudzincov témou, s ktorou sa bude potrebné systematicky vysporiadať.

Z pohľadu cudzincov sa prístup k zamestnaniu líši podľa toho, či majú v meste sieť ľudí zo svojej komunity, resp. známych, ktorí im môžu pri hľadaní zamestnania pomôcť. Zároveň cudzinci predstavujú zraniteľnú skupinu, ktorá sa nevie efektívne brániť nekalým praktikám niektorých sprostredkovateľov či zamestnávateľov. Podľa skúseností respondenta v tejto oblasti by cudzinci uvítali vytvorenie nejakých „zamestnaneckých odborov pre cudzincov“, ktoré by chránili ich záujmy. Úrad práce v tomto procese podľa nich zohráva len minimálnu úlohu, keďže veľkou prekážkou pri komunikácii je jazyková bariéra. Zároveň však má významné postavenie pre cudzincov, pre ktorých je práca nielen príjmom, ale zároveň pre mnohých nevyhnutnou podmienkou, aby mohli v krajine zotrvať. Ovládanie jazyka sa častokrát stáva silnou bariérou v získaní práce, resp. kariérnom raste bez ohľadu na pracovnú oblasť.

Samotní cudzinci ako kľúčovú vnímajú spoluprácu mesta, resp. úradov so zamestnávateľmi. Práve zamestnávateľ by podľa nich mohol byť dobrým kontaktným bodom, odkiaľ by mohol cudzinec získať základné informácie o fungovaní v kraji/meste, napr. o tom, ako nájsť lekára, ako funguje sociálna poisťovňa a pod. V tomto by mohla silnú úlohu zohrávať krajská samospráva, ktorá by prostredníctvom metodického usmerňovania mohla šíriť správne informácie v praktickej a prijateľnej forme rôznym aktérom, predovšetkým mestám a zamestnávateľom. Predovšetkým zamestnávatelia potrebujú systematický prístup k presným a včasným informáciám o ich povinnostiach a lehotách pri vybavovaní potrebných potvrdení. Pokiaľ zamestnávateľ pochybí v dôsledku nedostatku skúseností či nepresných informácií, pre cudzinca to môže mať vážny dôsledok, napr. nepredĺženie povolenia na pobyt. Ťarcha administratívnej zodpovednosti je na zamestnávateľovi, dôsledky však znáša predovšetkým

¹⁶ UPSVAR, štatistiky na základe žiadosti o informácie

cudzinec. Presné a zrozumiteľné informácie zároveň potrebujú aj cudzinci samozamestnávateľa a rovnako cudzinci, ktorí sa ako podnikatelia zamestnávateľmi stali.

Sociálne služby

Košický kraj ako vyšší územný celok v zmysle zákona o sociálnych službách okrem iného vypracúva a schvaľuje koncepciu rozvoja sociálnych služieb vo svojom územnom obvode, je zriaďovateľom určitých zariadení sociálnych služieb, vedie register poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, je správnym orgánom v konaní o odkázanosti na sociálnu službu a pod.¹⁷ Košický samosprávny kraj má vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti 13 zariadení poskytujúcich sociálne služby.

V oblasti sociálnych služieb, rovnako ako v iných oblastiach, sa neskúma pôvod klientov, nerozlišuje sa, či je klient cudzinec alebo občan. Rozhodujúci pre nárok na sociálnu službu je pridelený trvalý pobyt. Výskumu sa zúčastnil aj respondent z krajskej samosprávy za sociálnu oblasť, ktorý uviedol, že zatiaľ nemajú prakticky žiadne skúsenosti s poskytovaním služieb cudzincom. To znamená, že zatiaľ ani nevedia identifikovať svoje prípadné potreby v súvislosti s prípadným poskytovaním služieb cudzincom. Samotné zariadenia nie sú schopné poskytnúť dlhodobé tlmočenie v prípade, že by klient vyžadoval napr. celoročnú starostlivosť. Podľa zástupcu samosprávy pre oblasť sociálnych vecí poskytnúť by bolo možné len krátkodobé max 24 hodinové tlmočenie.

Samotní cudzinci sa k téme sociálnych služieb nevyjadrovali alebo s nimi nemali skúsenosti. Je pravdepodobné, že o svojich právach a možnostiach, ktoré majú, nevedia alebo sa boja o ne požiadať, aby neprišli o povolenie na pobyt. Čo sa týka zdravotnej starostlivosti, uviedli, že problémy majú aj pri bežnej návšteve lekára. Problém pri tom nie je v samotnom poskytovaní zdravotnej starostlivosti, respondenti sa nestretli s odmietnutím jej poskytnutia, avšak zásadná sa ukazuje jazyková bariéra, ktorá núti cudzincov hľadať si informácie o doporučenej liečbe napr. na internete.

Bývanie

Bývanie je ďalšou z oblastí, na ktoré sa výskum zamerá. K tejto téme sa vyjadrovali predovšetkým samotní cudzinci, zamestnávateľa a respondenti zo samosprávneho kraja. Bývanie je identifikované ako oblasť záujmu aj v Cestovnej mape, pričom sa v nej navrhuje rokovať s mestom Košice o možnosti sociálneho bývania pre cudzincov. V súčasnosti je pre cudzincov k dispozícii 5 nájomných bytov, ktoré má v správe OZ Marginal a sú určené len pre osoby s udelenou medzinárodnou ochranou. Vzhľadom na kompetencie krajskej samosprávy v tejto oblasti a vzhľadom na fakt, že kraj nedisponuje akýmkoľvek údajmi o cudzincoch, nie je možné situáciu celistvo zmapovať. Kompetencie krajskej samosprávy spočívajú v územnom plánovaní, v rámci ktorého môže zahrnúť cudzincov ako skupinu obyvateľov, ktorých potreby bude reflektovať.

¹⁷ Zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov, § 81, dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-448>

Na druhej strane z výskumu vyplynulo niekoľko dôležitých aspektov, ktoré sú pre pochopenie života cudzincov v košickom kraji veľmi dôležité.

Cudzinec nemá istotu „strechy nad hlavou“, keď do mesta prichádza. Najťažšiu situáciu majú cudzinci, ktorí ešte nemajú vytvorené sociálne väzby, nemajú zabezpečené prechodné bývanie u rodinného príslušníka/kamaráta či na škole alebo cez zamestnávateľa. Títo cudzinci čelia neistote, pričom práve tú zástupcovia cudzincov označili ako problematickú. Tiež je tu problém s neodôvodneným navyšovaním nájmu pre cudzincov, ktoré už aj tak drahé komerčné bývanie ešte viacej predražuje. Finančne dostupné sú napríklad ubytovne, tie však podľa zástupcu krajskej samosprávy neposkytujú ubytovanie rodinám s deťmi. Bývanie je pritom jednou zo základných podmienok prežitia, ktorá významne ovplyvňuje aj proces integrácie cudzinca. Pokiaľ cudzinec má dať všetko, čo má do bývania, stáva sa outsiderom na pokraji spoločnosti. Preto je podľa respondenta z MVO dôležité zabezpečenie „štartovných“ bytov, ktoré by poskytovali prechodné ubytovanie. Rovnako je dôležitá dostupnosť pomoci pri hľadaní bývania.

Zlá dostupnosť nájomných bytov je jedným dôvodom, prečo cudzinci aj s vysokou kvalifikáciou odchádzajú zo Slovenska. Tento problém sa však netýka len cudzincov, ale všetkých, je to pravdepodobne celoslovenský problém. Snaha zvýšiť dostupnosť nájomného bývania pre cudzincov by mohla byť medzi obyvateľmi vnímaná konfliktne, a preto je potrebné s touto témou pracovať veľmi citlivo.

V komunikácii s partnermi v KSK Liga za ľudské práva zistila, že pri všetkých snahách o regionálny rozvoj, budovaní zamestnanosti a plánovaní priemyselných parkov sa na to, že so sebou prinášajú aj zahraničných pracovníkov, myslí len veľmi málo. Územné plány a plány rozvoja obcí a miest v KSK sa téme migrácie a integrácie cudzincov venujú len stručne alebo sa jej vyhýbajú. Ak sa vezme pri plánovaní do úvahy dopad na ubytovacie kapacity, na ekonomický rozvoj a zloženie ekonomických činností, na dostupnosť služieb, vzdelávania, ako aj na trávenie voľného času, ale aj na charakter jednotlivých miest a obcí v kraji a demografiu ich obyvateľov, nebude ani početnejší príchod migrantov predstavovať zásadnejší problém.

Vzdelávanie

Vzdelávanie cudzincov je pomerne rozsiahla téma, ktorá pokrýva najmä vzdelávanie na základných a materských školách, ktorých zriaďovateľom je mesto, vzdelávanie na stredných školách, ktorých zriaďovateľom je samosprávny kraj a vzdelávanie na vysokých školách. V priebehu terénneho výskumu sa podarilo zmapovať najmä vzdelávanie na stredných školách. Nakoľko však kraj nepracuje so žiadnymi údajmi o cudzincoch, nie je možné na základe rozhovorov pokryť všetky zásadné aspekty vzdelávania cudzincov.

Veľa informácií o vzdelávaní na základných školách sa v priebehu terénneho výskumu nepodarilo získať. Respondenti – cudzinci, ktorí sami alebo ich deti v kraji navštevovali základnú školu uviedli, že nemali výraznejšie problémy.

Vzdelávaniu v pôsobnosti Košického samosprávneho kraja sa venuje odbor školstva. Ten vykonáva metodické usmerňovanie a kontrolnú činnosť v oblasti výchovy a vzdelávania na stredných školách vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti. Košický samosprávny kraj je zriaďovateľom 70 škôl a školských zariadení s právnou subjektivitou (63 stredných škôl; 2

jazykové školy; 5 školských zariadení).¹⁸ Kraj má teda vo svojej pôsobnosti stredné školy, vrátane internátov. Prijímanie samotných žiakov, vrátane detí cudzincov má v kompetencii riaditeľ školy. Predtým ako dieťa cudzinca nastúpi na strednú školu, musí mať povolenie na pobyt alebo povolenie na štúdium. Študent tiež musí mať ukončené vzdelanie na úrovni základnej školy, ktoré musí byť uznané ministerstvom školstva. Proces dovzdelávania na úrovni základnej školy tak ide mimo pôsobnosti krajskej samosprávy. Viacerí respondenti v oblasti vzdelávania, ako aj samotní zástupcovia cudzincov uviedli, že na školách deti cudzincov nemajú problémy, „sú to obvykle lepší žiaci“ (respondent z krajskej samosprávy za oblasť školstva), preto nevznikla potreba ich vzdelávanie strategicky riešiť ani mapovať.

Na druhej strane respondent z krajskej samosprávy za oblasť školstva uviedol, že deti cudzincov, ktoré prichádzajú z jazykovo úplne odlišných krajín (na rozdiel od Ukrajiny), majú problémy s adaptáciou na školách práve kvôli náročnosti slovenského jazyka. Upozorňuje na to, že tieto deti prechádzajú do súkromných škôl, čo je veľmi finančne náročné. Následne sa naskytá otázka, čo sa deje s deťmi, ktorých rodičia nemajú dostatok financií na súkromnú školu? Táto téma nateraz ostáva otvorená, bolo by potrebné sa na ňu v budúcnosti zamerať.

Z výskumných rozhovorov vystúpil problém s ubytovaním žiakov stredných škôl.

Respondent z krajskej samosprávy za oblasť školstva naň poukázal. Teraz je viditeľný pri ukrajinskej komunite. Riaditelia škôl spolupracujú s cudzineckou políciou pri zabezpečení povolenia na pobyt a s riaditeľmi internátov pri zabezpečení ubytovania. Samosprávny kraj má v pôsobnosti internáty, ktoré zabezpečujú ubytovanie len počas pracovných dní. Len jeden internát je s celoročnou prevádzkou. Jeho kapacita je 240 miest, z toho je približne 36-40 Ukrajincov), prevádzkové náklady hradí kraj. Niektorí nebývajú v dochádzkovej vzdialenosti a potrebujú kontinuálne ubytovanie aj počas víkendov. Zástupca samosprávy vníma problém do budúcnosti, kedy bude týchto študentov pribúdať a kraj nebude môcť pokryť ich potreby. Nárast počtu študentov z Ukrajiny je možné predpokladať aj vzhľadom k tomu, že samotné školy majú motiváciu týchto študentov vyhľadávať, aby naplnili stavy.

Skúsenosti mimovládnej organizácie venujúcej sa cudzincom v KSK ukazujú, že motiváciou pre štúdium na Slovensku je aj možnosť po jeho ukončení na strednej alebo vysokej škole pracovať bez pracovného povolenia. Faktorom, ktorý môže vplývať na motiváciu študovať na Slovensku je podľa respondenta z gymnázia aj vojna a snaha rodičov, aby sa jej ich deti vyhli.

Jednou z viditeľných skupín cudzincov sú tiež študenti na vysokej škole. Vzdelávanie na Slovensku je pre nich atraktívne aj z pohľadu nižších nákladov. V súvislosti so vzdelávaním cudzincov na vysokých školách by bolo potrebné zmapovať situáciu po tom, čo štúdium ukončia. Rozhovory v rámci terénneho výskumu totiž naznačujú, že určitá časť z týchto cudzincov odchádza z kraja aj zo Slovenska práve pre problémy s ubytovaním, s uplatnením sa alebo sa z dôvodu platových podmienok v SR vracajú naspäť domov či migrujú ďalej do západných EÚ krajín. V situácii, kedy v regióne dochádza k vyľudňovaniu a odlivu pracovnej sily, je ďalšia strata vysokokvalifikovaných pracovníkom problémom, ktorému je potrebné sa venovať aj v spolupráci s vysokými školami, v záujme zotrvania vyštudovaných osôb v kraji.

V oblasti vzdelávania je potrebné uviesť aj skutočnosť, že samosprávny kraj je zriaďovateľom dvoch jazykových škôl. Tieto poskytujú aj kurzy slovenského jazyka pre cudzincov. Skúsenosť

¹⁸ Košický samosprávny kraj, "Konceptné materiály", dostupné na <https://web.vucke.sk/sk/kompetencie/skolstvo/koncepcne-materialy.html>

respondentov je taká, že by bolo potrebné zvýšiť informovanosť o možnosti navštevovať tieto kurzy, častokrát sa podľa nich k tejto informácii dostávajú náhodou. Podľa respondenta z jazykovej školy je vzdelávanie cudzincov veľmi špecifické, keďže ich potreby sa veľmi líšia v závislosti od krajiny, z ktorej prichádzajú. Tiež vníma vysokú fluktuáciu klientov počas roka, čo odráža ich pracovné či rodinné povinnosti. Samotní cudzinci v našom výskume uviedli kvalitu a dostupnosť ako potrebné vlastnosti týchto kurzov. Pri bezplatných kurzoch vnímali negatívne veľký počet študentov na jedného učiteľa, ktorý tak nemal priestor zohľadniť špecifiká rôznych skupín cudzincov. Pre zlepšenie jazykového vzdelávania by bolo potrebné sa hlbšie zamerať na potreby cudzincov a možnosti samotných jazykových škôl.

Občiansky aktivizmus v meste, komunitné aktivity, aktivity pre cudzincov

Občiansky aktivizmus a aktivity pre cudzincov

V Košickom kraji sú rozvinuté rôzne občianske iniciatívy, z ktorých mnohé sa venujú skupinám obyvateľov v znevýhodnenom postavení z rôznych dôvodov. Väčšina respondentov z oblasti samosprávy vníma prítomnosť občianskych združení venujúcich sa cudzincom v okrajovej rovine, ktoré si spájajú s pomocou pre žiadateľov o azyl či azylantov. V kraji v tejto oblasti pôsobí OZ Marginal (www.marginal.sk), Medzinárodná organizácia pre migráciu (www.iom.sk) a Liga za ľudské práva (www.hrl.sk). Tieto organizácie okrem priamej pomoci cudzincom v rôznych oblastiach, sa venujú aj budovaniu dialógu v téme migrácie, realizujú vzdelávacie aj kultúrne podujatia, rovnako aj advokačnej činnosti a presadzovaniu práv cudzincov v jednotlivých oblastiach integrácie.

Z iniciatív, ktoré sa venujú vo svojej činnosti cudzincom či téme migrácie je možné uviesť:

- **projekt TUKE** (projekt Erasmus a MaMiDI) - Manažment migrácie a diverzity prostredníctvom budovania kapacít miestnej verejnej správy. Ide o multidisciplinárny kurz, ktorý sa zameriava na proces tvorby verejnej politiky, sociálne, kultúrne a ekonomické aspekty verejného manažmentu migrácie a diverzity na miestnej úrovni
- V meste Košice funguje kultúrne **centrum Tabačka Kulturfabrik**, ktoré je neštátnym kultúrnym centrom vedeným občianskym združením Bona Fide. V rámci vlastného pravidelného programu organizuje rôzne podujatia, ktoré sú využiteľné aj v rámci integrácie cudzincov – Language cafe, Cestovateľské kino, Susedské hody a pod.
- V meste Košice sa každoročne realizuje podujatie **Dni Ukrajiny**. Organizátorom je združenie FEMAN (**Slovensko-európska kultúrna spoločnosť**) v spolupráci s rôznymi domácimi a zahraničnými partnermi.

Mesto Košice

Vzhľadom k tomu, že podľa demografickej štatistiky 1/3 obyvateľov Košického samosprávneho kraja žije práve v meste Košice, má tak potenciál zasiahnuť veľké množstvo ľudí a jeho iniciatíva v podpore kultúrnej diverzity veľmi dôležitá.

Jednou z iniciatív mesta je aj vytvorenie príspevkovej organizácie K13 – Košické kultúrne centrú (od r. 2014) s cieľom budovať na základoch, ktoré sa položili počas roka 2013, kedy boli Košice Európskym hlavným mestom kultúry. Zastrešuje všetky kultúrne centrú, ktoré sa

počas neho vytvorili. Každý rok na jeseň organizuje Festival Rozmanitosť, v rámci ktorého sa prezentujú aj jednotlivé komunity žijúce v meste. Tento festival vrcholí Festivalom polievok.

Samosprávny kraj a aktivity pre cudzincov

Mimoriadne významným rozvojovým impulzom v oblasti kultúry bol od roku 2008 projekt **Košice- Európske hlavné mesto kultúry 2013**, do ktorého sa krajská samospráva zapojila investične i programovo. V rámci neho Košický samosprávny kraj zrealizoval okrem iného aj iniciatívu Terra incognita. Ide o dlhodobý program, ktorého cieľom je pripraviť návštevníkom Košíc, ale aj ich obyvateľom, ponuku zážitkov v celom regióne, ponúknuť možnosti na spoznávanie, objavovanie a zážitky, a tak rozvíjať v kraji kultúrny turizmus.¹⁹

Žiadna z týchto iniciatív však nie je programovo zameraná na integráciu cudzincov. Cudzinci a respondenti z MVO, ktorí sa zúčastnili nášho výskumu uviedli, že by privítali vyššiu angažovanosť samosprávneho kraja a mesta a iniciatívne vytvorenie priestoru pre stretávanie sa cudzincov s majoritou. Kultúra podľa nich zohráva dôležitú úlohu pri prekonávaní nedôvery, prináša vzájomné obohatenie a príležitosť pre osobnú skúsenosť.

Potreby samosprávy – odporúčania k prekonávaniu bariér

Mnohé z bariér, ktoré sú uvedené vo výskumnej správe, sú bariéry, ktoré respondenti vnímajú v Košiciach, teda na pôde mesta. V niektorých oblastiach, ako je napr. bývanie či vzdelávanie, má krajská samospráva obmedzené, prípadne žiadne kompetencie. Jej úloha je však veľmi dôležitá, pretože môže poskytovať **metodické usmernenie** rôznym aktérom, najmä vo vzťahu k zamestnávateľom a mestám. Model, v ktorom by Košický samosprávny kraj zastal túto rolu, má výhodu vo vytvorení systematického prístupu, ktorý by umožňoval distribúciu jednotných a presných informácií smerom k ostatným aktérom a na strane druhej schopnosť flexibilne reagovať na potreby a aktuálnu situáciu v jednotlivých mestách. Zároveň by bolo možné prenášať skúsenosť a príklady dobrej praxe medzi mestami. Z tohto dôvodu navrhujeme opatrenia, ktoré sú zamerané na odstránenie bariér identifikovaných respondentmi vo vzťahu ku kraju, ako aj k mestu .

Štatistické údaje

Bariéra: absencia štatistických údajov

Riešenie: vytvorenie mechanizmu pravidelného zberu dát

Úplne základnou bariérou, ktorú je potrebné prekonať, je absencia štatistických údajov o cudzincoch na krajských odboroch a v zastupiteľstve. V súčasnosti kraj nemá informácie o počte cudzincov a jeho vývoji, ich veku, socioekonomickom statuse, vzdelaní a pod. Akákoľvek politika a nástroje zamerané na cudzincov ako obyvateľov Košického kraja by mali vychádzať zo štatistických údajov. Bez nich nie je možné nástroje a politiky nastaviť tak, aby odrážali reálne potreby a dosiahli svoj cieľ. Tieto údaje má k dispozícii hraničná a cudzinecká polícia, preto sa ako najvhodnejšie riešenie ponúka nastavenie mechanizmu pravidelného poskytovania vybraných štatistických údajov a vytvorenie databázy, ktorá by bola prístupná pre rôzne krajské odbory. Zároveň má krajská samospráva potenciál metodicky usmerňovať

¹⁹ Košický samosprávny kraj, "Terra Incognita", dostupné na <https://web.vucke.sk/sk/samosprava/cinnosti/kultura/terra-incognita/o-programe.html>

iných aktérov, najmä na úrovni mesta, kde by tieto údaje boli tiež potrebné. Keďže výskum nebol zameraný primárne na úroveň mesta, nevieme s určitosťou povedať, akými údajmi disponujú. Pri tvorení mechanizmu zberu údajov by preto bolo vhodné osloviť aj mestské inštitúcie, aby zbierané údaje mohli pokrývať aj ich potreby.

Informácie smerom k cudzincom

Bariéra: dôležité informácie sú dostupné len v slovenskom jazyku

Riešenie:

- **vytvorenie relevantných jazykových mutácií na web stránke kraja pre informácie týkajúce sa obyvateľov (nie turistov)**
- **sprístupnenie informačného balíka a informačného pultu na úradoch poskytujúceho informácie o fungovaní zdravotného, sociálneho, daňového systému v jazykových mutáciách**
- **vytvorenie a sprístupnenie zoznamu dobrovoľných tlmočníkov**
- **spolupráca so zamestnávateľmi pri šírení informácií**

Ďalšou výraznou bariérou, ktorá vyplynula z nášho výskumu je nízka dostupnosť informácií pre cudzincov o tom, ako funguje systém sociálneho a zdravotného poistenia, pôsobnosť jednotlivých mestských úradov, práva a povinnosti, ktoré im vyplývajú či už zo zamestnania, podnikania alebo trvalého pobytu v kraji. Jednou z hlavných príčin je jazyková bariéra, nakoľko drvivá väčšina týchto informácií je poskytovaných na jednotlivých úradoch či web stránke kraja len v slovenskom jazyku. Informácie, ktoré sú poskytované na web stránke v jazykových mutáciách, ako napr. angličtina či maďarčina, sú určené pre turistov, nie pre obyvateľov. Informácie cudzinci získavajú medzi sebou navzájom, v rámci vlastnej siete kontaktov a organizácií, ktoré sa cudzincom venujú, pokiaľ sa o nich dozvedia. Na úrovni kraja je potrebné, aby aspoň na web stránke boli zverejnené informácie minimálne v anglickom jazyku o jeho základnom fungovaní, kompetenciách a úradoch, ktoré má vo svojej pôsobnosti a informácie o tom, ktoré oblasti a úrady má v pôsobnosti mesto (cudzinci nemajú odkiaľ poznať rozdelenie kompetencií medzi kraj a mesto, častokrát nevedia, kam sa obrátiť).

Viacerí respondenti sa na základe vlastnej skúsenosti zhodli, že by bolo potrebné vytvoriť informačný pult, na ktorom by cudzinci mohli získať potrebné informácie. Cudzinci v našom výskume by ocenili, keby tieto informácie nešírili len mimovládne organizácie, ale magistrát, keďže ten je pre nich ako mestská inštitúcia viditeľný. Samotná krajská samospráva však podľa nás tiež môže zohrať dôležitú úlohu pri šírení informácií. V rámci metodického usmernenia by bolo možné, aby na úrovni kraja vznikol komplexný a jednotný balík informácií, ktorý by bolo možné ďalej distribuovať medzi aktérov podľa potreby. Vhodné by bolo využiť spoluprácu s mimovládnymi organizáciami, ktoré sa cudzincom venujú a niektoré informácie majú už spracované. Výhodou takéhoto nastavenia je schopnosť kraja zastrešiť všetkých aktérov (cudzincov, mestské úrady, školy, zamestnávateľov a pod.), ktorý by dostávali ucelené a správne informácie. Krajská samospráva by tak zároveň získala možnosť flexibilne reagovať na špecifické potreby jednotlivých miest na jednej strane a na strane druhej prenášať medzi nimi skúsenosti.

Samotní cudzinci by veľmi ocenili vytvorenie zoznamu dobrovoľných tlmočníkov, ktorý by bol verejne prístupný napr. na web stránke. Pre cudzinca je komunikácia s úradmi v slovenskom jazyku veľmi náročná a podľa ich slov niekedy až nemožná. Nie je to pre ich nezáujem naučiť sa slovenský jazyk, ale informácie sú častokrát náročné na pochopenie aj pre slovenského

občana, nie to ešte pre cudzinca, ktorý sa začína učiť základy jazyka, ktoré nepokrývajú administratívnu hantírku. Rovnako však nejde len o mestské či krajské úrady, ale aj napr. o návštevu lekára, či iného zariadenia, kedy napr. nerozumejú predpísanej liečbe a pod.

Spolupráca so zamestnávateľmi

Bariéra:

- **nedodržanie legislatívnych postupov zo strany zamestnávateľov**
- **neskúsenosť zamestnávateľov**

Riešenie:

- **vytvorenie informačného balíka pre zamestnávateľov**
- **vytvorenie mechanizmu automatickej distribúcie informačného balíka zamestnávateľom, ktorí zamestnávajú cudzinca**

V rámci nášho výskumu bola cudzincami identifikovaná ako bariéra neskúsenosť zamestnávateľov so zamestnávaním cudzincov. Zamestnávatelia majú problém sa orientovať v legislatívnych a v administratívnych požiadavkách a možnostiach. Dochádza tak k nesprávnemu či neskorému plneniu si povinností z ich strany, pritom priamy dopad častokrát s vážnymi dôsledkami znáša cudzinec, ktorému tak môže hroziť aj napr. nepredĺženie povolenia na pobyt. Zároveň sú zamestnávatelia dobrým kontaktným bodom pre šírenie informácií k svojim zamestnancom – cudzincom. Preto by bolo dobré vytvoriť informačný balík zameraný špeciálne pre zamestnávateľov na základe ich potrieb, ktorý by automaticky dostávali pri zamestnaní cudzinca. Zároveň by mohli k tomu dostať automaticky aj základný balík informácií pre cudzinca, ktorý by mu takto sprostredkovali. O samotnej distribúcii informácií by bolo potrebné rokovať s daným mestom, avšak informačný balík môže byť vypracovaný na úrovni samosprávneho kraja v rámci metodického usmerňovania. Väčšina respondentov predpokladá nárast v počte zamestnaných cudzincov.

Zvýšenie odborných kapacít úradníkov

Bariéra:

- **neskúsenosť s cudzincami**
- **nedostatočné poznanie administratívnych a legislatívnych požiadaviek v rámci jednotlivých oblastí**

Riešenie:

- **legislatívne školenie úradníkov zamerané v jednotlivých agendách**
- **interkultúrny tréning úradníkov so zameraním na zvýšenie citlivosti voči cudzincom**

V rámci výskumu sme zistili, že jednou z bariér je, že pracovníci na rôznych úradoch a odboroch krajskej samosprávy majú len malú (alebo žiadnu) skúsenosť s poskytovaním služieb cudzincom.²⁰ Častokrát sa tak k cudzincom dostanú nepresné alebo nesprávne informácie, ktoré spôsobujú priedahy pri vybavovaní úradných záležitostí. Bolo by preto užitočné poskytnúť zamestnancom krajskej a mestskej samosprávy príležitosť oboznámiť sa so špecifikami svojej agendy pre situácie, kedy je ich klientom cudzinec. V tomto smere treba upozorniť, že bude potrebné pracovať aj s motiváciou takéhoto školenia sa zúčastniť, nakoľko je pravdepodobné, že zamestnanci nebudú vnímať jeho potrebu, keďže sa s cudzincami

²⁰ Cudzinci vnímali úradníkov na mestských úradoch, samotní respondenti boli z rôznych odborov krajskej samosprávy, ich vnímanie neskúsenosti s cudzincami sa však zhodovalo

nestretávajú. Tí sa styku s úradmi práve pre ťažkú orientáciu v informáciách a jazykovú bariéru pokiaľ možno vyhýbajú.

Zároveň by bolo vhodné poskytnúť zamestnancom krajskej a mestskej samosprávy možnosť lepšie pochopiť, s čím všetkým sa obyvatelia – cudzinci musia vypridať a ako do procesu ich integrácie zapadajú oni (ich agendy).

Podpora pri hľadaní bývania

Bariéra:

- **nedostatok nájomných bytov**
- **ťažká orientácia a získavanie informácií pre cudzincov pri hľadaní bývania**
- **cudzinci sú neviditeľní aj pri územnom plánovaní**

Riešenie:

- **spolupráca so zamestnávateľmi - vytvorenie mechanizmu podpory pri hľadaní ubytovania (poskytnutie základných informácií o možnostiach, sprevádzanie pri obhliadke, pomoc pri uzatváraní nájomných zmlúv a pod.)**

Bytová politika je v kompetencii mestských samospráv, akýkoľvek nástroj zameraný na zvýšenie dostupnosti nájomných bytov pre cudzincov je preto potrebné vytvárať na úrovni mesta. KSK má však vo svojej kompetencii územné plánovanie, ktoré by mohlo a aj malo reflektovať potreby cudzincov. Samotní cudzinci v našom výskume uviedli, že by ocenili aj pomoc pri hľadaní bývania, nakoľko sa ťažko orientujú v informáciách v slovenskom jazyku a majú negatívnu skúsenosť s predražovaním komerčného bývania pre zahraničných nájomníkov. Viacerí cudzinci v našom výskume uviedli neschopnosť nájsť si cenovo dostupné bývanie ako dôvod pre odchod z regiónu, obzvlášť to platí pre skupinu absolventov vysokých škôl, ktorí počas štúdia poberali štipendium a boli ubytovaní na internáte. Kraj tak zbytočne prichádza o kvalifikovanú pracovnú silu, ktorú pre rozvoj regiónu potrebuje. Základné informácie o ubytovaní by mohli byť súčasťou informačného balíka pre cudzincov. Zároveň by podpora pri hľadaní bývania mohla byť súčasťou spolupráce so zamestnávateľmi, ktorí by mohli mať kapacity na pomoc napr. pri obhliadkach či podpise nájomných zmlúv, resp. pri zorientovaní sa v ponukách bývania a pod. Práve zamestnávatelia by mohli byť aktérom, ktorý by túto podporu dokázal poskytnúť ešte pred príchodom cudzinca do mesta, aby ten nemusel čeliť neistote či bude mať „strechu nad hlavou“.

V rámci výskumu vystúpila potreba zabezpečenia celoročného internátneho bývania pre cudzincov - študentov stredných škôl. V súčasnosti kraj poskytuje takýto typ ubytovania len v jednom internáte, pričom dopyt je veľký a podľa respondentov narastá.

Spolupráca s médiami

Bariéra:

- **nedostatok pozitívnych informácií o cudzincoch**
- **nedostatok informácií o miestnych špecifikách migrácie, miestnych komunitách cudzincov**

Riešenie:

- **nadviazať spoluprácu s novinármi a vytvoriť komunikačnú stratégiu**

V rámci výskumných rozhovorov respondenti častokrát uvádzali negatívny mediálny obraz cudzincov ako príčinu nedôvery a strachu voči nim. Zároveň aj podľa respondenta z

regionálneho rádia sa miestne médiá téme migrácie a cudzincom venujú len veľmi málo a informácie preberajú primárne z národnej úrovne. Bolo by dobré nadviazať intenzívnejšiu spoluprácu aj s novinármi a regionálnymi médiami, zvoliť vhodnú komunikačnú stratégiu, ktorá by pracovala s témou migrácie a cudzincami ako obyvateľmi kraja a reagovala tak na konkrétnu situáciu v regióne. To by vyžadovalo aj lepší prístup novinárov k informáciám a bližšiu spoluprácu s nimi aj na úrovni krajskej samosprávy.

Multikultúrny obraz o košickom regióne

Bariéra:

- **negatívny obraz o regióne, ktorý sa pretavuje do nedôvery voči motivácii cudzincov prisťahovať sa do kraja**

Riešenie:

- **budovanie regionálnej identity postavenej na diverzite a participácii všetkých skupín**
- **posilnenie priestoru a príležitostí pre aktívne stretávanie sa medzi cudzincami a majoritnými obyvateľmi.**
- **vytvorenie priestoru, napr. spoločnej platformy, pravidelných stretnutí a pod. pre stretávanie krajských poslancov s komunitami cudzincov v kraji**

Z výskumu vyplynulo, že etnická rozmanitosť je vnímaná ako pozitívna charakteristická vlastnosť regiónu. Postupom času sa však začalo vytrácať jej konkrétne uchopenie, ako by si región túto vlastnosť mal uchovať. Viacerí respondenti upozornili na to, že im chýba väčšia iniciatíva zo strany samosprávy, ktorá je skôr v pozícii „máme, tak sa pochváľme“. Odráža sa to aj v tom, že z rozhovorov vyplynulo, že príležitostí na vzájomné spoznávanie sa medzi domácim obyvateľstvom a cudzincami je stále málo. Cudzinci majú tendenciu stretávať sa v rámci svojich komunit. Kultúra je pritom medzi respondentmi vnímaná ako most, ktorým sa nenásilnou formou dajú komunikovať rôzne témy v regióne a pomáha prekonávať nedôveru a strach. Preto jednou z príležitostí aj pre krajskú samosprávu je zastrešovať či priamo iniciovať „mäkké“ projekty zamerané na kultúrnu výmenu. To predpokladá v prvom rade nadviazanie kontaktu s miestnymi komunitami cudzincov.

Osobný kontakt, teda priestor a príležitosti na stretávanie sa domáceho obyvateľstva s cudzincami napomôže búranie predsudkov. Viacerí cudzinci, ako aj respondenti zo samosprávy na základe vlastnej skúsenosti uviedli, že osobný kontakt je veľmi dôležitý pri prekonávaní negatívneho obrazu o cudzincoch. Výrazne to pociťujú cudzinci z kultúrne odlišných krajín, ku ktorým je miera nedôvery a strachu najvyššia.

Začatie realizácie „nekonfliktných“ opatrení v rámci Cestovnej mapy

Bariéra:

- **politická a finančná nedostupnosť brániaca realizácii**

Riešenie :

- **identifikácia opatrení, ktoré nie sú politicky konfliktné a hľadanie možností pre ich realizáciu**

Cestovná mapa poskytuje niekoľko návrhov opatrení na podporu riadenej migrácie a integrácie cudzincov. Je zrejmé, že nie všetky navrhnuté opatrenia je možné v blízkej dobe realizovať či už z nedostatku politickej alebo finančnej podpory. Napriek tomu je však možné vybrať aktivity, ktoré je možné realizovať v krátkodobom horizonte. V oblasti kultúrnych aktivít je navrhnuté ustanoviť osobu zodpovednú za spoluprácu s komunitami na úrade

košického samosprávneho kraja a identifikovať zástupcov komunít za účelom nadviazania spolupráce. Tento krok by mohol niesť minimálne symbolický odkaz cudzincom aj verejnosti o tom, že kraj má záujem o všetkých svojich obyvateľov. Rovnako pozitívnym prínosom by bolo vytvorenie **platformy – pracovnej skupiny na výmenu informácií** medzi relevantnými inštitúciami, ktoré prichádzajú do kontaktu s migranti vrátane zástupcov samotných komunít migrantov.

Symbolická politika a komunikácia smerom k cudzincom

Bariéra:

- **absencia symbolickej komunikácie**

Riešenie:

- **prevzatie iniciatívy a začatie komunikácie s cudzincami ako plnohodnotnými členmi komunity a o cudzincoch a migrácii navonok**

V neposlednom rade je potrebné aby samosprávny kraj začal s cudzincami komunikovať aj symbolicky. Je totiž veľmi dôležité, aby cudzinci dostali signál, že sú plnohodnotnou súčasťou komunity, v ktorej žijú a majú právo participovať na jej fungovaní a zveľaďovaní. V súčasnosti takáto komunikácia úplne absentuje. Cudzinec pri komunikovaní svojich potrieb, požiadaviek, názorov a postojov smerom ku komunite aj k samotnej samospráve prekonáva oveľa viacej bariér ako samospráva smerom k cudzincovi. Preto je potrebné, aby mesto a kraj neboli pasívnymi aktérmi, ale prevzali na seba iniciatívu.

Cezhraničná spolupráca

Bariéra:

- **nevyužitý potenciál cezhraničnej spolupráce**

Riešenie:

- **zvýšenie atraktivity cezhraničnej spolupráce**

Respondenti identifikovali ako bariéru nevyužitý potenciál cezhraničnej spolupráce s Ukrajinou. Podrobnejšie sme sa tejto téme vo výskume nevenovali, ale z výpovedí respondentov je zrejmé, že je to oblasť, v ktorej by kraj mohol prevziať iniciatívu.